

УДК 81.374+811.111(038)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-8>

ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ ПАРАМЕТРИЗАЦІЇ

Черниш Оксана Андріївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державний університет «Житомирська політехніка»
chernyshoxana@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2010-200X

Статтю присвячено розгляду особливостей лексикографічної параметризації у сучасній лінгвістиці. У науковій розвідці окреслено підходи до визначення поняття «параметр», обґрунтовано доцільність його вивчення, а також розглянуто його типологію, зокрема встановлено особливості обов'язкових та факультативних, теоретичних та емпіричних, мовних та екстралінгвістичних параметрів.

Проаналізовано дистинктивні особливості багатомовного електронного словника на його макро- та мікрорівнях відповідно. Здійснено порівняльний аналіз обсягу багатомовних лексикографічних видань, розглянуто хронологічні, термінологічні, етимологічні та частотні характеристики представлення мовного матеріалу, досліджено орфографічні, орфоепічні, акцептуальні, складоподільні та словотвірні особливості подання лексичного матеріалу. Наголошено на важливості зазначення частиномовного параметру, категорії числа, зокрема на доцільності акцентування особливостей вираження форм множини лексичної одиниці. Встановлено, що в більшості багатомовних електронних словників наявні граматичні додатки, комплекс лексичних вправ, низка науково-популярних статей та історичних довідок, а також візуалізації у формі зображень, малюнків, світлин та схем, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню мовного матеріалу. Ці особливості представлення мовного матеріалу стають дистинктивними характеристиками досліджуваних лексикографічних видань та зацікавлюють читача до подальшого вивчення особливостей вживання лексичної одиниці. Прикметною ознакою більшості електронних багатомовних словників є наявність тематичних кольорових додатків. Така візуалізація урізноманітнює контент лексикографічного видання та безпосередньо привертає увагу ширшого кола користувачів.

Таким чином, у статті доведено важливість використання лексикографічної параметризації у процесі створення прототипу багатомовного електронного лексикографічного видання. Встановлено перспективи подальших наукових досліджень.

Ключові слова: лексикографічна параметризація, лексикографічне видання, параметр, лексикографічне моделювання, макрорівень словника, мікрорівень словника, словникова одиниця, термінологія.

LEXICOGRAPHICAL PARAMETERIZATION PECULIARITIES

Chernysh Oksana Andriivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theoretical and Applied Linguistics
Zhytomyr Polytechnic State University
chernyshoxana@gmail.com
orcid.org/0000-0002-2010-200X

The article deals with the peculiarities of lexicographic parameterization in modern linguistics. The research outlines approaches to the definition of the term "parameter", emphasizes the importance of its study, examines its typology, and specifies distinctive features of compulsory and optional, theoretical and empirical, linguistic and extralinguistic parameters.

Distinctive features of multilingual electronic dictionary are analyzed at its macro and micro levels. A comparative analysis of the volume of multilingual lexicographic editions is carried out, chronological, terminological, etymological and frequency characteristics of linguistic material presentation are considered; spelling, orthoepic, acceptal, syllabic and word-forming features of lexical material are examined. Emphasis is placed on the importance of specifying a part-lingual parameter, number category, the expediency of accentuating the peculiarities of lexical unit plural forms expression in particular. Multilingual electronic dictionaries may include grammatical applications, a set of lexical exercises, a number of popular scientific articles and commentaries of historical background, as well as various visualizations in the form of images, drawings, photographs and diagrams, which contribute to a better understanding and memorization of linguistic material. These peculiarities of linguistic material presentation are viewed as distinctive features of lexicographic editions, that encourage the reader to further lexical unit characteristics study. Topical colour supplements constitute a prominent feature of most electronic multilingual dictionaries. Such visualization enhances the content of lexicographic publications and directly attracts the attention of a wider range of users.

In conclusion, the importance of using lexicographic parameterization in creating a prototype of a multilingual electronic lexicographic publication is proved. The prospects for further scientific research have been established.

Key words: *lexicographic parameterization, lexicographic publication, parameter, lexicographic modeling, dictionary macro level, dictionary micro level, vocabulary unit, terminology.*

Вступ

В умовах глобалізації й діджиталізації суспільства спостерігається інтеграція різних наукових напрямів, що зумовлює розвиток міждисциплінарних галузей лексикографії, зокрема комп'ютерної лексикографії.

У сучасній комп'ютерній лексикографії виокремлюють три основних вектори дослідження, а саме: створення електронних словників як машинних версій традиційних лексикографічних видань, що використовуються як база для подальших лінгвістичних досліджень; автоматизоване створення словників за допомогою комп'ютерної обробки текстів; створення електронних словників як внутрішніх елементів інформаційних систем (Ковтуненко, 1995: 6).

Безсумнівно, застосування комп'ютера відкриває нові можливості опрацювання лінгвістичного матеріалу, зокрема: уможливорює правку та поповнення словника в автоматичному режимі опрацювання інформації, застосування мультимедійних засобів представлення інформації з використанням відповідного текстового, кольорового, звукового тощо супроводу, створення зведеного реєстру зіставлених словників, укладання перекладних словників на основі машинних корпусів паралельних текстів тощо (Перебийніс, 2009). Відповідно, комп'ютеризований підхід формулює нові закономірності впорядкування лексичних одиниць у системі мови на основі аналізу великого фактичного матеріалу (Клименко, 1996: 15). Як наслідок, електронні словники набувають більшої функціональності, універсальності, варіативності та динамічності (Кашеваров, 2010).

1. Концептуальний апарат дослідження

Особливості упорядкування лексикографічних видань здавна перебувають у фокусі уваги українських і зарубіжних мовознавців, а саме О. Балалаєвої, Т. Борщевської, Н. Дарчук, В. Дубічинського, Ю. Караулова, І. Кульчицького, Є. Купріянової, В. Морковкіної, В. Перебийніс, М. Пещак, В. Широкова, Л. Зіміни, В. Вуль, Л. Колодяжної та багатьох інших. Детальне вивчення питання особливостей створення електронних словників як елементів інформаційних систем, а також особливостей опису і типологізації лексикогра-

фічних джерел здійснюється з урахуванням низки базових понять (3), а саме: опозицій (17); параметрів (4); підстав (12); фасетів (14). Наше наукове дослідження передбачає створення електронних багатомовних словників як внутрішніх елементів інформаційних систем. Першочерговим завданням у процесі укладання таких словників є вивчення різновидів електронних багатомовних лексикографічних видань, окреслення їхніх переваг та недоліків, а також безпосередньо аналіз принципів укладання електронних багатомовних словників. Виконання цих завдань передбачає детальне вивчення особливостей лексикографічної параметризації, що є запорукою успішного створення прототипу електронного багатомовного словника. Тому *метою розвідки* є дослідження характерних особливостей лексикографічної параметризації.

2. Виклад основного матеріалу

Під лексикографічним параметром розуміють вичерпну інформацію про словник, зокрема його призначення, метамову, авторську настанову, особливості представлення лексики, синхронію опису, принцип розташування лексичних одиниць, кількість мов тощо (Гринев, 1986; Караулов, 1981; Моисеев, 2006). Це квант лінгвістичної інформації, особливе словникове відображення відповідних структурних особливостей мови (Караулов, 1981: 51); лінгвістична характеристика словникової одиниці, зокрема її орфоепія, орфографія, стилістика, семантика тощо (Мейзерська, 2007).

Неоднорідність підходів до визначення лінгвістичного параметру зумовила його розмежування на словникові та лексикографічні параметри відповідно. Словникові параметри визначають особливості словника загалом, а саме: його призначення, кількість мов, обсяг, спосіб використання, цільові користувачі тощо (Купріянов, 2008). Вони є критеріями опису, оцінки, проектування та класифікації словників. Лексикографічні параметри дотичні безпосередньо до лексичної одиниці та окреслюють її особливості (Широков, 2004: 74). Таким чином, загалом лексикографічні параметри розглядаються на макро- та мікрорівнях словника.

Кількість лексикографічних параметрів зумовлюються прагматичною установкою словника, зокрема об'єктом лексикографу-

вання, обсягом та адресатом словника (Голуб, 2012: 26). Втім, сучасна лексикографія прагне до кількісного та якісного розширення низки параметрів лексикографічних публікацій, що сприятиме вичерпному універсальному опису лексичних одиниць.

Лексикографічні параметри поділяються на теоретичні (концептуальні) та емпіричні (прагматичні) (Скляревская, 1995: 16). Теоретичні параметри охоплюють об'єкт опису, концепцію і типологію лексикографічного видання. Емпіричні параметри є втіленням теоретичних і включають хронологічні рамки лінгвістичного матеріалу, джерельну базу, структуру, обсяг семантичної інформації, функціональні та стилістичні кваліфікації, адресата, принципи представлення інформації, ілюстрування тощо.

З огляду на статус словникової статті розмежовують обов'язкові та факультативні параметри (Козырев, 2014: 52). До обов'язкових параметрів належать орфографічний, граматичний, стилістичний, семантичний, синтаксичний, словотвірний, фразеологічний та інші аспекти. Основоположним параметром словникової статті вважається семантичний. Доцільне та коректне відображення семантичної структури лексичної одиниці уможливує її розгляд як частини складної системи взаємодіючих одиниць (Голуб, 2012: 26). До факультативних параметрів належать етимологічний, асоціативний, лінгвокраїнознавчий, статистичний, бібліографічний тощо.

Доцільно зважати на власне мовні (структурогенні) та екстралінгвістичні лексикографічні параметри (Караулов, 1981: 70). Значення власне мовних параметрів є дискретним та включає наголос, орфографічні, граматичні, синтаксичні та інші особливості. Екстралінгвістичний параметр є недискретним, відображає діахронічні, синтагматичні процеси, враховує інтерференцію мов та окреслює денотативний, історико-культурний та прагматичний аспекти лексичної одиниці.

Для створення прототипу електронного багатомовного словника нами було рандомно проаналізовано понад 50 найпопулярніших електронних багатомовних лексикографічних видань. Більшість проаналізованих лексикографічних видань є онлайн-словниками англійської мови та своєрідними мовними ресурсами, які вдало поєднують характеристики як словника, так і тезауруса. Зокрема були досліджені *Oxford, Macmillan, Longman, Cambridge, Collins, Merriam-Webster, LingvoSoft-Online, Multitran, Logos, Reverso,*

Medimex, TheFreeDictionary, Wordnik, OneLook, Thesaurus.com тощо.

Аналіз лексикографічних параметрів електронних видань здійснювався на макро- та мікрорівнях словника, зокрема враховували:

- обсяг словника;
- хронологічний параметр представлення лексичних одиниць;
- термінологічні характеристики лексичної одиниці;
- орфографічні, орфоепічні, акцентуальні та складоподільні особливості лексичного матеріалу;
- частиномовний параметр, категорію числа, форму множини лексичної одиниці та особливості їх вираження;
- етимологію лексичної одиниці;
- словотвірний потенціал лексичного матеріалу;
- частотність;
- ілюстративні особливості та зображувальні засоби представлення лексичної одиниці тощо.

Окрема увага зверталася на наявність додаткових компонент, зокрема граматичних ремарок, інформації щодо правил словотвору, список топонімів та антропонімів, перелік абревіатур, список неправильних дієслів тощо.

Результати дослідження свідчать, що переважний обсяг багатомовних словників становить від 50 000 (*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (OALDCE)*) до 800 000 одиниць (*Collins English Dictionary (CED)*). Здебільшого термінологічний параметр лексичних одиниць не зазначається, оскільки більшість лексикографічних видань фіксує повсякчас загальноновживані мовні одиниці безвідносно до їх галузі вживання. Однак, з огляду на можливу багатозначність слова, за потреби наголошується на його значенні, що поступово виходить або вже вийшло з ужитку, наприклад, *chamber (OLD USE): a room in a house, especially a bedroom (Cambridge Dictionary)*.

Термінологічні характеристики словникових одиниць зазначаються порівняно рідко. Однак певні лексичні одиниці загального вжитку іноді супроводжуються коментарем щодо відповідної сфери вживання, зокрема у *Cambridge Dictionary* надано перелік низки дефініцій до слова “*chamber*”, серед яких спостерігаємо коментар: “*in chambers (LAW): If a trial is in chambers, it happens in a court room without the public, newspaper, reporters, etc. being there*”.

Хронологічні рамки досліджуваних словників різні. Отже, у словниках зафіксовані мовні дані переважно з 1990-х років (*CED*, *OALDCE*, *LDCEO* тощо). Однак є низка словників, лексикографічний матеріал яких датується 1775 роком (*LDOCE*, *WNID*).

Більшість багатомовних онлайн-словників відображає орфографічні, орфоепічні, акцентуальні та складоподільні особливості лексичного матеріалу. Наприклад, *Oxford Learner's Dictionary* наголошує на різниці у вимові слова "schedule" у британському /'sedʒu:l/ та американському /'skedʒu:l/ варіанті англійської мови відповідно. Складоподільні особливості лексичної одиниці відображаються у *Merriam-Webster Dictionary*, наприклад: *ex-cit-ing* | \ ik-'sī-tiŋ \. Орфографічні особливості мовних даних зафіксовані усіма аналізованими словниками.

Багатомовні онлайн-словники описують морфологічні ознаки лексикографічних одиниць, а саме: частиномовний параметр (*glamorous*: /glæməɹəs/ ADJECTIVE (*Collins Dictionary*)), категорію числа (*sheep*: n., pl. (*TheFreeDictionary*)), форму множини лексичної одиниці та особливості їх вираження (*datum*: plural data UK/'deɪ.tə/ US/'deɪ.tə/ (*Cambridge Dictionary*)). Спостерігаються поодинокі випадки окреслення етимології лексикографічної одиниці (*moon*: Middle English mōna, from Old English mōna; see mē- in Indo-European roots (*TheFreeDictionary*)) та зазначення частотності її вживання. Надання цієї інформації сприяє правильному використанню лексичної одиниці в усному та писемному мовленні.

Словотвірний потенціал мовного матеріалу наведений усіма словниками (Derived forms: *glamorously* ('glamorously) or *glamourously* ('glamourously) ADVERB *glamorousness* ('glamorousness) or *glamourousness* ('glamourousness) NOUN (*Collins Dictionary*)) та може супроводжуватися інформацією щодо правил словотвору.

У процесі відтворення особливостей фіксованого мовного матеріалу використовуються ілюстративні засоби, зокрема малюнки, графіки, схематичні зображення, ребуси тощо. Така візуалізація сприяє кращому сприйняттю та запам'ятовуванню лексичного контенту.

Багатомовні онлайн-словники вирізняються притаманними їм характерними особливостями, серед яких спостерігаємо наявність граматичного довідника, списку неправильних дієслів, переліку аббревіатур, тематичне групування лексики, окреслення контексту вживання лексичної одиниці, роз-

маїття ілюстративного матеріалу, що слугує додатковим обрамленням представлення лексикографічного матеріалу, перелік корисних ресурсів для подальшого дослідження мовної одиниці тощо. Корисним додатком є низка лексичних прав та акцентуація творів фольклору (*LDCEO*), тематичне наведення неологізмів із поясненням особливостей їх вживання (*Cambridge Dictionary*), наголошення на особливостях розмежування омонімів та паронімів (*Merriam-Webster Dictionary*), окреслення динаміки вживання лексичних одиниць (*Collins Dictionary*), онлайн-опитування, прив'язка до блогу користувачів, наявність науково-популярних статей та історичних довідок (*TheFreeDictionary*).

Висновки

Таким чином, аналіз особливостей багатомовних онлайн-словників дає змогу встановити принципово важливі характеристики лексикографічного видання, що, своєю чергою, допомагає окреслити прототип майбутнього словника. Аналіз найпопулярніших онлайн-словників свідчить про необхідність окреслення орфографічних, орфоепічних, морфологічних та словотвірних особливостей мовного матеріалу. Перевагою лексикографічного видання є наявність дистинктивних ознак, зокрема граматичного додатку, низки лексичних вправ, а також науково-популярних коментарів.

Перспектива подальших наукових досліджень вбачається в детальному дослідженні термінологічних характеристик лексичної одиниці та створенні прототипу багатомовного термінологічного онлайн-словника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голуб Ю.І. Специфіка мікрорівневої організації англomовних тлумачних словників. *Нова філологія*. 2012. № 51. С. 25–28.
2. Гринев С.В. Введение в терминологическую лексикографию. Москва, 1986. 102 с.
3. Капранов Я.В. Типологічна класово-видова організація лексикографічних джерел. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2014. Вип. 25. С. 183–198.
4. Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва : Наука, 1981. 366 с.
5. Кашеваров И.С. Электронный словарь как новый этап в развитии лексикографии. *Молодой ученый*. 2010. № 10 (21). С. 145–147.
6. Клименко Н.Ф. Нові підходи до укладання комп'ютерних словників. *Мовознавство*. 1996. № 4-5. С. 11–15.
7. Ковтуненко Л.С. Комп'ютерно-інформаційні аспекти сучасної української лексикографії. Київ, 1995. 23 с.

8. Козырев В.А. Современные ориентации отечественной лексикографии. *Вопросы лексикографии*. 2014. № 1(5). С. 5–15.
9. Купріянов Є.В. Діахронічний аспект параметризації спеціальної лексики у паперових словниках. Харків : КПІ, 2008. С. 152–158.
10. Мейзерська І.В. Лексикографічна параметризація : структурний та функціональний аспекти. *Вісник СумДУ*. 2007. № 1. С. 151–155.
11. Моисеев М.В. Лексикография английского языка. Омск, 2006. 92 с.
12. Морковкин В.В. Основы теории учебной лексикографии : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Москва, 1990. 72 с.
13. Перебийніс В.І., Сорокін В.М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія : навч. посібник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2009. 218 с.
14. Роменская В.Ф. О классификационной схеме понятия «тип словаря». Структурная и прикладная лингвистика. Львов, 1978. С. 181–188.
15. Складаревская Г.Н. Новый академический словарь: объект, типологические признаки, место в системе русской лексикографии. Очередные задачи русской академической лексикографии. Санкт-Петербург, 1995. С. 15–23.
16. Широков В.А. Феноменология лексикографічних систем. Київ : Наукова думка, 2004. 328 с.
17. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Львов : Наука, 1974. 428 с.
- new stage in the development of lexicography]. *Molodoi uchenui*. № 10 (21). P. 145–147.
6. Klymenko, N.F. (1996). Novi pidkhody do ukladannia kompiuternykh slovnykiv [New approaches to compiling computer dictionaries]. *Movoznavstvo*. № 4-5. P. 11–15.
7. Kovtunenکو, L.S. (1995). Kompiuterno-informatsiini aspekty suchasnoi ukrainskoi leksykohrafii [Computer-information aspects of modern Ukrainian lexicography]. Kyiv, 23 p.
8. Kozurev, V.A. (2014). Sovremennue oryentatsyy otechestvennoi leksykohrafyy [Modern orientations of domestic lexicography]. *Voprosu leksykohrafyy*. № 1(5). P. 5–15.
9. Kupriianov, Ye.V. (2008). Diakhronichniy aspekt parametryzatsii spetsialnoi leksyky u paperovykh slovnykakh [Diachronic aspect of parameterization of special vocabulary in paper dictionaries]. Kharkiv : KPI. P. 152–158.
10. Meizerska, I.V. (2007). Leksykohrafichna parametryzatsiia: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty [Lexicographic parameterization: structural and functional aspects]. *Visnyk SumDU*. № 1. P. 151–155.
11. Moiseev, M.V. (2006). Leksykohrafyia anhlyiskoho yazuka [English lexicography]. Omsk, 92 p.
12. Morkovkyn, V.V. (1990). Osnovu teoryy uchebnoi leksykohrafyy [Fundamentals of the theory of educational lexicography] : avtoref. dys. ... d-ra fylol. nauk : 10.02.19 "Teoryia yazuka". Moskva, 72 p.
13. Perebyinis, V.I., Sorokin, V.M. (2009). Tradytiina ta kompiuterna leksykohrafiia [Traditional and computer lexicography]. Kyiv : Vyd. tsentr KNLU, 218 p.
14. Romenskaia, V.F. (1978). O klasyfikatsyonnoi skheme poniatyia "typ slovaria" [On the classification scheme of the concept of "type of dictionary"]. *Struktornaia y prykladnaia lynchvystyka*. Lvov. P. 181–188.
15. Skliarevskaia, H.N. (1995). Novuii akademycheskyi slovar: ob'ekt, ty polohy cheskye pryznaky, mesto v systeme russkoi leksykohrafyy [New academic dictionary: object, typological features, role in the system of Russian lexicography]. Ocherednue zadachy russkoi akademycheskoi leksykohrafyy. SPb., P. 15–23.
16. Shyrovkov, V.A. (2004). Fenomenolohiia leksykohrafichnykh system [Phenomenology of lexicographic systems]. Kyiv : Naukova dumka, 328 p.
17. Shcherba, L.V. (1974). Yazukovaia system y rechevaia deiatelnost [Language systems and speech activity]. Lvov : Nauka, 428 p.

REFERENCES:

1. Holub, Yu.I. (2012). Spetsyfyka mikrorivnevoi orhanizatsii anhlovnykh tlumachnykh slovnykiv [Specificity of the micro-level organization of English-speaking explanatory dictionaries]. *Nova filolohiia*. № 51. P. 25–28.
2. Hrynev, S.V. (1986). Vvedeniye v termynolohy chesku iu leksykohrafyiu [Introduction to terminological lexicography]. Moskva, 102 p.
3. Kapranov, Ya.V. (2014). Ty polohichna klasovo-vydova orhanizatsiia leksykohrafichnykh dzherel [Typological class-specific organization of lexicographic sources]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi lynchvistyky*. Vyp. 25. P. 183–198.
4. Karaulov? Yu.N. (1981). Lynchvysty cheskoe konstruyrovanye y tezaurus lyteraturnoho yazyka [Linguistic construction and thesaurus of the literary language]. Moskva : Nauka, 366 p.
5. Kashevarov? Y.S. (2010). Elektronnyi slovar kak novuii etap v razvytyi leksykohrafyy [Electronic dictionary as a

*Стаття надійшла до редакції 04.03.2020.
The article was received March 4, 2020.*